

Seleucia

Sayı VI -2016

Olba Kazısı Serisi

Seleucia VI

Olba Kazısı Serisi

Olba Kazısı Serisi
Seleucia VI

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayımına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Salim Aydıöz
Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Aygöl Süel
Prof. Dr. Harun Taşkırın
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepece
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi VI
Sayı: 6

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Altan Basım San ve Tic. Ltd. Şti.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi No: 222
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 11968

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia | Sayı 6 | Mayıs 2016

The Question of Romanization – To Be or not To Be (Roman): An Introductory Study

Romalılaşma Sorunu - (Roma) Olmak ya da Olmamak: Bir Ön Değerlendirme

Fikret K. Yegül

11

Olba'da Kremasyon

Cremation Burials in Olba

Tuna Akçay

21

Yelten Asklepiosu

Asclepius of Yelten

Ünal Demirer - Ahmet Yaraş

45

Olba 2015 Kazılarında Yeni Bir Buluntu:

Roma Mozaïği

A New Discovery from Olba Excavations: The Roman Mosaic

Emel Erten

61

Edirne Müzesi'nden Figürlü Madalyona

Sahip Cam Kulp

Glass Handle with Figured Medallion from

Edirne Museum

Emre Taştemiş

93

Olba: Tapınak Devletinden Şehir

Devletine

Olba; From Priest State to City State

Mustafa H. Sayar

107

Olba'da Yahudi Varlığının Kanıtı: Menorah

Kabartmalı Sunak

Evidence of Jewish Presence in Olba: Altar with

Carved Menorah

Murat Özyıldırım

119

Olba Kazısında Ele Geçen Erken Bizans Dönemine Ait Bir Tılsım

An Amulet of Early Byzantine Period from Olba Excavations

Gülgün Köroğlu

137

Kuva-yi Milliye Müzesi'nde Yer Alan

Artuklu Beyliği'ne Ait Figür Tasvirli

Sikkeler

Figural Coins of the Artuqids from Kuva-yi

Milliye Museum/Balıkesir

Ceren Ünal - Betül Teoman

161

Olba Manastırı 2015 Yılı Kazıları

ve Kuzey Kilisesi'ndeki Çalışmaların

Değerlendirilmesi

2015 Excavations at Olba Monastery and

the Evaluation of the Fieldwork at the North Church

Murat Özyıldırım

181

Olba Manastırı'nda İşlik Kazısı ve

Sonuçların Değerlendirilmesi

The Excavations at the Workshop in Olba

Monastery and its Results

Yavuz Yeğin

203

Kurul Kalesi (Ordu) VI. Mithradates

Dönemi Yerleşimi Üzerine Ön

Değerlendirmeler

Kurul Castle (Ordu) Preliminary Assessment on

the Mithridates VI Period Settlement

S. Yücel Şenyurt - Atakan Akçay

221

Klazomenai Buluntusu Pişmiş Toprak

"Oturan Kadın" Figürinlerine İlişkin

Düşünceler

Considerations on the "Seated Woman" Terracotta

Figurines from Klazomenai

Aslıhan Özbay

249

Doğu Dağlık Cilicia Mezarları, Olba'dan
Yeni Mezar Tipleri ve Terminoloji
Önerileri
*Tombs in Eastern Rough Cilicia, New Burial
Types from Olba and Suggestions of Terminology*
Tuna Akçay - Burak Erdem
261

Ziyaret Tepe Kalesi ve Nekropolisi'nden
Küçük Arkeolojik Buluntular
*Small Archaeological Finds from Ziyaret Tepe
Castle and Necropolis*
Akın Bingöl
287

Kars-Anı'de Tespit Edilen Savunma
Sistemleri Üzerine Öneriler
*Suggestions on Defense Systems Identified in
Anı, Kars*
Ayhan Yardımcıel
301

Cıngırt Kayası Erken Bizans Dönemi Cam
Buluntuları
*Early Byzantine Glass Findings from Cıngırt
Kayası*
Ayşe Fatma Erol - Deniz Tamer
319

Mersin Deniz Müzesi'nden Osmanlı
Çeşmesine Ait Taş Tekne
*Ottoman Stone Basin from the Naval Museum
of Mersin*
Candan Ülkü
361

Mersin Olba Antik Kenti - Zooarkeoloji
Çalışmaları
Zooarchaeological Research in Mersin Olba
Okşan Başoğlu
381

Olba Tuğla Örneği: Arkeolojik ve
Arkeometrik Yaklaşım
*Olba Brick Samples: Archaeological and
Archaeometric Approaches*
Murat Özyıldırım - Ali Akın Akyol
395

Olba Kazısı Seramik Buluntuları
Arkeometrik Analizleri
*Archaeometric Analysis of Ceramic Finds from
Olba Excavations*
Ali Akın Akyol - Mahmut Aydın
413

Kitap Tanıtımı Book Review

İnanca Yolculuk Mersin
Ahmet Emirhan Bulut
433

Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En
Eski Kültürleri
Yavuz Yeğin
439

Geçmişten Günümüze Bir Geçit Zeugma
Emel Erten
443

Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tasvirleri
Murat Özyıldırım
447

Milas Yazıtları Rehberi
Hüseyin Üreten
451

PRAEFATIO

Seleucia dergisinin altıncı sayısını (2016) sizlere sunmaktan gurur duyuyoruz. Her geçen gün dergimize gösterilen ilginin artışından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Olba kazılarını 2015 dönemi çalışmaları bizim için heyecanlı geçti. Sezonun ödülü hiç beklemediğimiz bir yerde ve hiç beklemediğimiz bir anda ortaya çıktı. Bu, manastır kazıları sırasında açığa çıkartılan ve daha erken tarihli bir Roma yapısına ait olan Roma mozağıydı. Önce genç bir hanım görünümüyle Tryphe (lüksün personifikasyonu), sonra genç adam Bios (yaşamın personifikasyonu), son olarak da ilk banyoyu temsil eden bir diğer genç hanım görüldü. Onları biri lir, ikincisi çifte aulos çalan, üçüncüsü de kavalıklarda köpeğiyle koşan eroslar izlediler. Bu mozaik taban Olba'da Severuslar Dönemi'nde yaşanan lüks yaşamı yansıtmaktaydı.

Mozaik taban ile ilgili olarak yapılan değerlendirme ile birlikte Olba kazılarında elde edilen yeni bulguların yer aldığı çalışmalar ve diğer birçok değerli makale bu sayıda yer almaktadır. Meslektaşlarımıza çalışmalarını bizimle paylaşmaktan çekinmedikleri için şükran borçluyuz. Ayrıca, Homer Kitabevi'nin sahibi Ayşen Boylu'ya ve *Seleucia*'yı yayına hazırlayan Sinan Turan'a da teşekkürlerimizi sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

PREFACE

We are proud to present the sixth issue (2016) of *Seleucia* and wish to express our gratitude for the growing interest to our journal.

The 2015 season of Olba excavations was an exciting one. We were awarded with a spectacular find at a very unexpected location and at a very unexpected moment. That was a Roman mosaic pavement belonging to an earlier Roman building discovered during the excavations at the monastery. First appeared Tryphe (as a young lady, personification of luxury), later Bios (as a young man, personification of life) came along. The third figure was the personification of the "first bath" represented by another young lady. They all were followed by erotes, one with a lyre, the other playing double aulos, third running with a dog. The mosaic pavement was a reflection of sumptuous life at Olba during the reign of Severans.

The evaluation of the mosaic pavement along with other recent discoveries from Olba excavations as well as many valuable studies on various topics will be presented in this issue. We appreciate our colleagues for not hesitating to share their works with us. Finally, Ayşen Boylu, owner of Homer Books and Sinan Turan who prepared *Seleucia* for publication deserve special thanks from us.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia*, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlır.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto, baş harfleri büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. *Seleucia* features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the name of the article, should be of size 9 points and the minimum word count is 200 words. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows:
Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given.

Ziyaret Tepe Kalesi ve Nekropolisi'nden Küçük Arkeolojik Buluntular

Akın Bingöl*

Öz

Ziyaret Tepe Kalesi ve *nekropolis* alanı Kars ve Ani şehirleri arasında olup, Kars'a 35 Ani'ye ise 10 km. mesafede bulunmaktadır. Verimli tarım arazilerinin üzerinde bir koni gibi uzanan kayalık tepe üzerinde bulunan kalenin güney eteklerinde taş sandık ve sal taşlı mezarların olduğu *nekropolis* alanı bulunmaktadır. Ayrıca kalenin güneydoğu eteğinde de aşağı kent yerleşmesi bulunmaktadır. Ani'de bulunan iç kale gibi bu kalenin de daha çok tehlike zamanında bir sığınma yeri olabileceği düşünülmektedir. Daireye yakın bir planla inşa edilmiş ve tamamen surla çevrelenmiş kalenin batı ve güneybatısından Kumlu Dere akmaktadır. Kale, Esenkent, Soylu ve Atayurt köylerinin oluşturduğu üçgenin ortasında yer almaktadır. En erken İlk Tunç Çağı ile birlikte kullanılmaya başlandığı anlaşılan kale ve etrafında yaptığımız incelemelerde birçok arkeolojik buluntunun tespiti yapılmıştır. Bunlar içerisinde önemli olanları en geç İlk Tunç Çağı'na tarihlenebilecek obsidyen bir kazıyıcı ile İlk Tunç Çağı Karaz Kültürü'ne ait siyah açkılı çanak çömlek parçalarıdır. Bu veriler, Karaz Kültürü'ne (Erken Transkafkasya Kültürü) yüksek rakımlı bir kaledeki varlığına işaret etmekle birlikte bilim dünyasının çokta alışıksız olmadığı bir bilgidir. Bununla birlikte kalede tespit edilen diğer arkeolojik buluntular, Erken Demir Çağı'na ait dibek taşları ile keramik parçalarıdır. Bu keramikler oldukça karakteristik olup benzerlerine Van Karagündüz Nekropolisi'nde rastlanmaktadır. Kalede tespit edilen keramik repertuarı ise büyük oranda Orta Çağ dönemine ait olup benzerleri Ani Şehri'nde bulunmaktadır. Baskı bezemeli olan keramikler genellikle iri küp parçalarına ait olup, sıvı taşımak için kullanılmışlardır.

* Yrd. Doç. Dr. Akın Bingöl, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı - Kars. E - posta: akınbing@hotmail.com.

Anahtar Sözcükler: Ziyaret Tepe Kalesi, Erken Transkafkasya Kültürü, Ani, Kars, Arkeolojik Buluntular.

Small Archaeological Finds from Ziyaret Tepe Castle and Necropolis

Abstract

The Fortress of Ziyaret Tepe and necropolis area are in between the cities of Kars and Ani and they are located at a distance of 35 km to Kars and 10 km to Ani. On the southern foot of the fortress which is located on the reef hill and extending like a cone upon the fertile agricultural lands, the necropolis area is situated where the sarcophagus and flagstone tombs exist. Also on the southeast foot of the fortress there is the down urban settlement. It is considered that also in this fortress there may be an asylum present for emergency cases, just like the citadel situated in Ani. Kumlu River flows from the western and southwestern of the fortress that was built with a plan similar to a circle and completely surrounded by city walls. It is located in the middle of a triangle which was formed with the villages of Esenkent, Soyly and Atayurt. In the reviews that we performed in the castle and its surroundings which was found to be used earliest with the Early Bronze Age, so many archaeological foundlings were determined. The important ones among these are an obsidian scraper that can be dated latest to the Early Bronze Age and black burnished pottery pieces belonging to the early Bronze Age Karaz Culture. These data pointed the existence of the Karaz Culture (Early Transcaucasian Culture) in a fortress with a high altitude and also added that this information is not accustomed to the world of science. In addition to this, the other archaeological foundlings that were determined at the fortress are the mortar stones and stoneware pieces belonging to the Early Iron Age. These stonewares are quite characteristic and their simulants are encountered in Van Karagündüz Necropolis. The repertoire of the stonewares determined in the fortress substantially belongs to the Medieval Period and its simulants are existing in the City of Ani. The stonewares with print ornamentals are generally belonging to large earthenware jars and they were used for carrying liquids.

Keywords: The Fortress of Ziyaret Tepe, Early Transcaucasian Culture, Ani, Kars, Archaeological Foundlings.

Sunuş

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Kars, Iğdır ve Doğubayazıt Ovası ile Nahçıvan, Kuzeybatı İran ve Ermenistan'ı kapsayan Güney Kafkasya İlk Tunç ile Orta ve Son Tunç Çağı'nda iki önemli kültüre çekirdek bölge oluşturmuştur¹. Bu kültürler sırasıyla Erken Transkafkasya/Karaz Kültürü² ve Aras Boyalıları Kültürü'dür³. Güney Kafkasya'nın en önemli özelliği zengin su kaynaklarına, kil ve tuz yataklarına sahip olmasıdır. Bu bölgede bulunan nehirler ve ırmaklara paralel ilerleyen yollar aynı zamanda bölgenin en eski yollarıdır. Yüksek bir bölge özelliği gösteren bu coğrafyada bulunan yaylalar ve kaliteli otlar da göz önüne alındığında insan yaşamı için gerekli bütün alt yapının var olduğu görülmektedir.

Ermenistan'da bulunan Metsamor⁴ ile Lçaşen Nahçıvan'da bulunan I. ve II. Kültepe⁵ Doğu Anadolu'da bulunan Ani Şehri⁶ ile Azat Höyük⁷, Doğubayazıt Ovası'nda bulunan Suluçem⁸ ve Kuzeybatı İran'da Geoytepe⁹ vb. yerleşmeler bahse konu kültürlerin önemli merkezleridirler. Özellikle Ani Şehri, stratejik konumu ile Güney Kafkasya'daki en önemli merkezlerden biridir. 2015 yılında bu bölgede yaptığımız araştırmalar sırasında Ani ile Kars şehirleri arasında stratejik bir noktada bulunan Ziyaret Tepe Kalesi (Lev. 1) ve Nekropolis alanına gidilmiştir¹⁰. Kale, aşağı kent yerleşmesi ve nekropolis alanlarında yapılan araştırmalar bu merkezin öngördüğümüz üzere İlk Tunç Çağı ile Orta ve Son Tunç Çağı'nda kullanıldığını ve bahsi geçen geniş ölçekli kültürlere dâhil

1 Yardimciel 2015a, 25; Yardimciel 2015b, 31.

2 Pehlivan 1990, 168-176; Bingöl 2003, 57; Işıklı 2011, 15.

3 Özfırat 2004: 119; Yardimciel 2015a, 49.

4 Piliposyan 2014, 42-43.

5 Özfırat 2001, 35, 51-52.

6 Kökten 1943, 61; Kökten 1944, 669-671.

7 2015 yılında gerçekleştirdiğimiz Kars-Iğdır İl ve İlçeleri Yüzey Araştırması sırasında Azat Höyük'te İlk Tunç Çağı Erken Transkafkasya/Karaz Kültürü'ne ilişkin arkeolojik buluntulara ulaşılmıştır.

8 Özfırat 1998, 2.

9 Çilingiroğlu 1994, 1.

10 Bu araştırma T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 07.10.2015 sayılı izni doğrultusunda üyesi ve başkanı olduğum "Kars-Iğdır İl ve İlçeleri Yüzey Araştırması" çalışması sırasında gerçekleştirilmiştir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün destek ve hassasiyetinden dolayı çok teşekkür ederiz. Ayrıca Kafkas Üniversitesi Rektörlüğü'nün bilimsel araştırmalara yapmış olduğu maddi ve manevi destek için teşekkürlerimizi sunarız. Bu kaleye ekibimiz 2008 yılında da uğramış olup kale, Atayurt/Kalecik Kalesi olarak yayımlanmıştır. Bingöl-Ceylan-Topaloğlu-Günaşdı 2009, 385; Ceylan 2015, 139.

olduğu ortaya koymuştur. Bununla birlikte kale ve civarının Tunç Çağı kültürleri akabinde Erken Demir Çağında da kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Kalede ve kalenin inşa edildiği tepenin etrafında yaptığımız araştırmalarda farklı dönemlere ait olan arkeolojik materyaller bu durumu doğrular niteliktedir. Kalenin inşa edildiği tepeye bölge halkı tarafından Ziyaret Tepe isminin verilmesi kalede bulunan mezarlarla alakalı görünmektedir. Bu çalışmada Ziyarettepe Kalesi ve civarında yapılan araştırmalarda ele geçirilen küçük arkeolojik buluntuların tanıtımı yapılacaktır.

Tarihleme

Kale ve etrafında yapılan araştırmalarla elde edilen verilere göre, kale Diauehi döneminden önce kurulmuş bununla birlikte Diauehi Krallığı¹¹ zamanında da varlığını korumuştur. Bölge ile ilgili bilgiler, Urartu Kralı I. Argiştı'nın oğlu II. Sarduri (MÖ 764-735) dönemine aittir. *Tuşpa*'nın kuzeydoğu ucunda bulunan Analı Kız Kutsal alanındaki çivi yazıtında, II. Sarduri, *Eria(he) Ülkesi* olarak isimlendirilen Gökçe Göl (Sevan) Bölgesi'ne düzenlemiş olduğu askeri seferden geri dönüşünde, Arpaçay Nehri'nin hemen öteki yakasında yer alan *İştelua(ni) Ülkesi*'ne geldiğini belirtmektedir¹². *İştelua(ni)* bölgesi Ani Şehri ile lokalize edilmektedir¹³.

Kral II. Sarduri'nin ele geçirdiği *İştelua(ni) Ülkesi*'nde yer alan Ani ve Ziyaret Tepe kaleleri de, Urartu Krallığı'nın egemenliği altına girmiştir. Ani Şehri iç kalede yer alan Urartu surları hatırlanacak olursa, Urartu Krallığı'nın askeri garnizon merkezini Ani Şehri'ne yaptığı anlaşılmaktadır. Ziyaret Tepe Kalesi'ne ise bu dönemde mimari bir müdahalede bulunulmamıştır.

Ziyaret Tepe Kalesi'nin inşa yöntemi, Urartu kalelerinden farklıdır. Ani Şehri'nde iç kale olarak tanımlanan tepe üzerinde bulunan Urartu surları göz önüne alındığında Ziyaret Tepe Kalesi, dönemin öncül yerel mimarisini yansıtmaktadır. Ziyaret Tepe Kalesi'nin genel olarak İskit saldırıları sonrasında klasik işlevini yitirdiği anlaşılmaktadır. Kalenin Persler tarafından kullanıldığına ilişkin hiçbir bulguya rastlanılmamıştır. Kalenin uzun bir zaman sonra Orta Çağ'da kullanıldığına ilişkin bilgiler kalede tespiti yapılan keramik verileriyle belgelenmiştir. Bu keramiklerin

11 Ayrıntılı bilgi için bkz. Pehlivan 1991; Ceylan 2016.

12 Payne 2006, 227.

13 Belli 2015, 12-14

en yakın örnekleri Ani Şehri'nde tespit edilmektedir. Baskı bezekli kalın hamurlu ve sıvı taşımacılığı için kullanılan iri küplere ait bu parçalar Ani Şehri'nde bol miktarda bulunmaktadır.

Küçük Arkeolojik Buluntular

Kale ve civarında gerçekleştirilen araştırmalar kalenin kendisi, Aşağı Kent Yerleşmesi, kalenin taş sandık *nekropolis* alanı ve kalenin batı yönünde kaçak olarak açılmış olan Erken Demir Çağı'na ait mezarlarda yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerde birçok arkeolojik buluntu ele geçirilmiştir. Bu arkeolojik buluntular farklı dönemlere ait çanak-çömlekler, dibek taşları ve obsidyenlerden oluşmaktadır.

İlk Tunç Çağı (Erken Transkafkasya/Karaz Kültürü) Keramikleri

Ziyaret Tepe Kalesi'nin doğu yamacında tespit edilen keramikler kalenin dâhil olduğu bölgenin, Son Kalkolitik Çağ ile olgunlaşma başlayıp İlk Tunç Çağı boyunca geniş bir coğrafyada varlığını devam ettiren Erken Transkafkasya Kültürü'ne entegre olduğunu ortaya koymaktadır (Lev. 2). Siyah açıkı parlak metalimsi görüntü veren keramik parçalarının benzerleri 2015 Yılı Kars-İğdir İl ve İlçeleri Yüzey Araştırması sırasında uğradığımız Azat Höyük'te ve yine aynı yıl içinde tespitini yapıp tescil ettirdiğimiz Değirmentepe'de de bulunmaktadır¹⁴.

Erken Demir Çağı Keramikleri

Ziyaret Tepe Kalesi'nin Erken Transkafkasya Kültürü sonrası Orta ve Son Tunç Çağı'nda Aras Boyalıları Kültürü ile ilişkisini ortaya koyacak net bir veri şu an için tespit edilmemiştir. Kale eteğinde bulunan taş sandık mezarlar (Lev. 3), Kılıç Kökten ve Kemal Balkan tarafından Ani Şehri'nde tespit edilen Orta Tunç Çağı mezarları ile benzerlik göstermektedir¹⁵. Ancak bunu doğrulayacak mezar buluntularına rastlanmamıştır. Orta Tunç Çağı'nda Güney Kafkasya görülmeye başlanan kurgan türü kromlek bir mezarın varlığı bu döneme ilişkin diğer ipuçlarından biridir (Lev. 4).

¹⁴ Bingöl-Yardımcıel 2015, 92-93,95.

¹⁵ Balkan-Sümer 1967, 112.

Erken Demir Çağı mezarları ise hem tipoloji ve hem de keramik verisi açısından çok net bilgiler sunmaktadır. Bu mezarlar kalenin güney ve güneydoğu eteklerinde olup kaçak olarak kazılmışlardır. Kalenin güneydoğu eteğinde bulunan Erken Demir Çağı'na ait tutamaklı çanak parçasının (Lev. 5) benzeri Kertenkele ve Karagündüz Erken Demir Çağı nekropolislerinde tespit edilenlerle aynıdır¹⁶. Delikli tutamaklı olan bu çanaklar ölü sunakları olarak tasarlanmışlardır. Kalenin güneyinde bulunan mezarlarda etrafa saçılmış olarak tespit edilen diğer Erken Demir Çağı keramiği ise bir çanağa ait olup çentik bezemelidir (Lev. 6). Yine benzerleri Yoncatepe Sarayı nekropolisinde tespit edilmiştir¹⁷.

Obsidyen Kazıyıcı

Obsidyen kazıyıcı aleti kalenin batı yamacında tespit edilmiştir (Lev. 7). Sağ el kullanımına uygun olarak tasarlanan bu tür aletlerin son olarak İlk Tunç Çağı'nda kullanıldığı bilinmektedir. Metalurji alanındaki gelişmelerden sonra obsidyen aletlerin yerini metal kesiciler almıştır. Kazıyıcının kenarlarında kullanıma bağlı yıpranma izleri çok net olarak görülmektedir.

Dibek Taşları

Biri kalede diğeri kalenin batı yamacında olmak üzere tespiti yapılan dibek taşlarından kalede bulunan siyah gözenekli taştan yapılmış ve daha küçüktür (Lev. 8). Diğer dibek taşı kalede bulunandan biraz daha büyük kahverengi tonlarındadır. Bu dibek taşı kaçak kazılmış bir Erken Demir Çağı mezarının yanında ele geçirilmiştir. Bu dibek taşının açılmış bu mezar ile analojisi kurulamamıştır (Lev. 9). Her iki dibek taşı da kırık olarak ele geçirilmiştir. Bu dibek taşlarının küçüklükleri göz önüne alındığında tahıl öğütmenin dışında kök boya üretme vb. farklı işlevlerde kullanıldıkları düşünülmektedir. Keza dibek taşlarının sadece tahıl öğütmek dışında da kullanıldığına yönelik son zamanlarda birçok araştırmalar bulunmaktadır.

16 Konyar 2004, 63; Sevin-Kavaklı 1996, 47.

17 Belli-Konyar 2003, 258.

Sonuç

Ziyaret Tepe Kalesi ve nekropolis alanında yaptığımız araştırmalarda ele geçirilen küçük arkeolojik buluntular ışığında bölgenin İlk Tunç Çağı ile birlikte kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Yoğun olarak kullanıldığı dönemlerin İlk Tunç Çağı ile Erken Demir Çağı olduğu arkeolojik buluntular ışığında göze çarpmaktadır. Orta ve Son Tunç Çağı'na tarihlenen kromlek mezar buluntusu ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Orta Demir Çağı'nda bölgeye hâkim olan Urartu Krallığı zamanında kaleye herhangi bir mimari müdahalenin yapılmadığı kalede yapılan incelemelerle anlaşılmaktadır. Ani şehrindeki kazılarda ele geçirilen Karaz keramiği ile Aras Boyalıları'ndan sonra Ziyarettepe Kalesi ve Nekropolis alanında da benzer verilere ulaşılmış olmamız beklediğimiz bir sonuç olsa da Erken Demir Çağı'nın bu bölgede güçlü bir temsilinin olması ve yerel bir mimari yapıya ulaşmamız bizim de öngörmediğimiz sevindirici gelişmeler olarak kayıtlarımıza geçmiştir. Bu bilgi kalenin yerel mimari tarzı ile günümüze ulaştığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda kaleden elde edilen bu verilerle yeni bulunan merkezlerin tanımlanmasının daha kolay yapılacağı kanaatindeyiz.

Levhalar

Levha 1

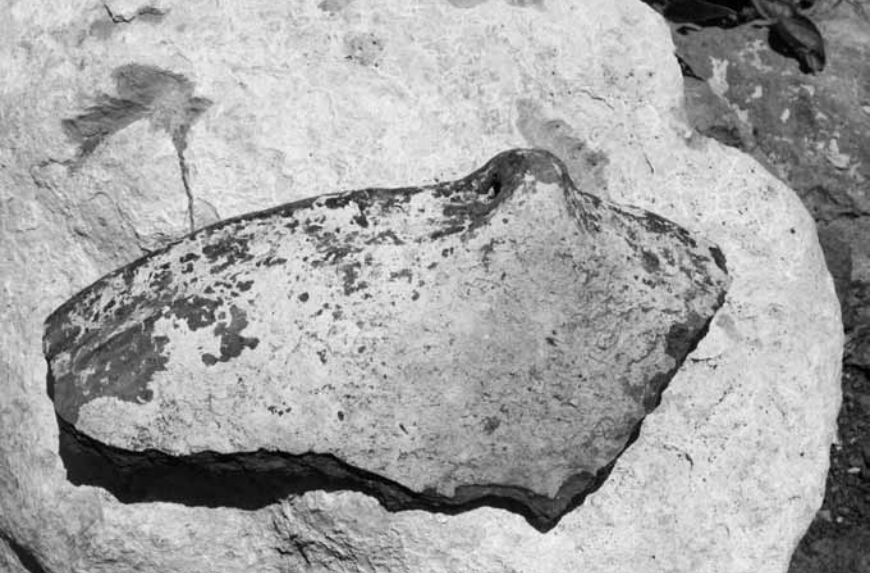
Levha 2

Levha 3

Levha 4

Levha 5

Levha 6

Levha 7

Levha 8

Levha 9

Kaynakça

Balkan-Sümer 1967

Balkan, K., Sümer, O., “1965 Yılı Ani Kazıları Hakkında Kısa Rapor”
Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı XIV-1-2, 1965, s. 104-118.

Belli-Konyar 2003

Belli, O., Konyar, E., Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erken Demir Çağı Kale ve Nekropollerini, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Belli 2015

Belli, O., Eski Çağ'da Ani Kalesi ve Şehri, (ed. O. Belli), Kars, Kars-Ardahan-Iğdır Kalkınma Vakfı Dergisi, Temmuz-Aralık 8, İstanbul.

Bingöl 2003

Bingöl, A., En Eski Çağlardan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Kars ve Çevresi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih A.B.D. Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Bingöl-Yardimciel 2015

Bingöl, A., Yardimciel, A., “2014-2015 Yılları Kars-Iğdır İl ve İlçeleri Yüze Araştırmaları Işığında Güney Kafkasya Orta ve Son Tunç Çağı'na İlişkin Veriler”, Yeni Türkiye Kafkaslar Özel Sayısı II, Temmuz-Aralık 2015.

Bingöl-Ceylan-Topaloğlu-Günaşdı 2009

Bingöl, A., Ceylan, A., Topaloğlu, Y., Günaşdı, Y., “2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüze Araştırmaları”, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Denizli.

Ceylan 2015

Ceylan, A., Doğu Anadolu Araştırmaları II, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

Ceylan 2016

Ceylan, A., “Yeni Bulgular Işığında Kuzeydoğu Anadolu'da Diauehi Krallığı ve Urartular” Doğu Anadolu'da Bir Uygarlık Urartular Sempozyumu, 13-15 Ekim 2014, İstanbul.

Çilingiroğlu 1994

Çilingiroğlu, A., “Van Gölü Havzası'nda Üretilen M.Ö. II. Binyıl Çanak Çömleği”, Arkeoloji Dergisi II.

Işıklı 2011

Işıklı, M., Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Konyar 2004

Konyar, E., “Demir Çağı'nda Doğubayazıt ve Yakın Çevresi” Güneşin

Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu, Çekül Vakfı Yayınları,
İstanbul.

Kökten 1943

Kökten, K., “Kars'ın Tarih Öncesi Hakkında İlk Kısa Rapor” Belleten,
Sayı 21, Cilt VII.

Kökten 1944

Kökten, K., “Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarih Öncesi
Araştırmaları” Belleten, Sayı 32, Cilt VIII.

Kökten 1945

Kökten, K., “Kuzeydoğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin
Yeri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı
5, Cilt 3.

Özfırat 1998

Özfırat, A., “1997 Yılı Bitlis-Muş Yüzey Araştırması: Tunç ve Demir
Çağları”, XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt II, Tarsus.

Özfırat 2001

Özfırat, A., Doğu Anadolu Yayla Kùltürleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
İstanbul.

Özfırat 2004

Özfırat, A., “Aras Boyalıları”, Arkeo Atlas 3, s. 119.

Pehlivan1990

Pehlivan, M., “Karaz ve Hurriler”, 100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilgiler
Dergisi I, Van.

Pehlivan1991

Pehlivan, M., “Daya(e)ni- Diau(e)hi, (Uruatri-Nairi
Konfederasyonlarından Urartu'nun Yıkılışına Kadar), Erzurum.

Payne 2006

Payne, M., Urartu Çivi Yazılı Belgeler Katalođu, Arkeoloji ve Sanat
Yayınları, İstanbul.

Piliposyan 2014

Piliposyan, A., “Excavations at Metsamor” International Conference
Problems of Early Metal Age Archaology of Caucasus and Anatolia, 19-
23 November 2014, Tbilisi.

Sevin-Kavaklı 1996

Sevin, V., Kavaklı, E., “Bir Erken Demir Çağı Nekropolü Van/
Karagündüz/An Early Iron Age Cemetery”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
İstanbul.

Yardimciel 2015a

Yardimciel, A., Orta ve Son Tunç Çağı'nda Orta Aras Havzası, Kafkas

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Doktora Tezi, Kars.
Yardimciel 2015b

Yardimciel, A., “Nahçıvan’daki Merkezleri Komşu Bölgelerle İlişkileri”,
Azerbaycanşınaslık “Geçmiş, Bugünü ve Geleceği” Uluslararası
Sempozyum, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, 21-23 Ekim 2015, Kars.